

rerende på andre historikere, og der er nok at tage fat på – især fra 1933 og op til de senere år, hvor der er sket et kraftigt fald i antallet af militærnægtere.

Kurt Nielsen

Knud Vilby og Kjeld Sørensen: *Fattig i Danmark. En beretning om 50 års forsorg og fattigdom i Danmark*. (Gyldendal, 1978). 426 s.

I foråret 1928 åbnede kordegn Hans Chr. Kofoed Husflidshjemmet for Arbejdsledige på Christianshavn. 50 år efter fungerer dette bemærkelsesværdige eksempel på privat socialfilantropi i bedste velgående og leverer daglig beviset for sin eksistensberettigelse. For en større offentlighed markeres jubilæet gennem udsendelsen af »Fattig i Danmark. En beretning om 50 års forsorg og fattigdom i Danmark« sat i værk af Knud Vilby, redaktør ved Information, og i samarbejde med historikeren Kjeld Sørensen. Et mere engageret, tankevækkende og på sin vis deprimerende festskrift skal man lede længe efter.

Gennem en meget let læselig og vel-skreven blanding af journalistik og historisk baggrundsredegørelse åbnes der op for det sociale problems udvikling fra omkring 1. verdenskrig og frem til dags dato. Hovedvægten er lagt på de berørtes egen oplevelse af at være fattig og altså underlagt den lovgivning eller private forsorg, der gradvist byggedes op, og som bogens lidt over 400 sider igennem beskrives temmelig udførligt. Ikke mindst denne gennemgang af sociallovgivningen er lidt af en præstation.

Meget bevidst er forløbet anskuet i frøperspektiv. For, som det siges (s. 149), ligger det i sagens natur, at der ofte vil kunne påvises ensidighed, fordrejning og detaljefejl i de oplevelseserfaringer, samfundets fattigste kan videregive om det sociale system, ligesom man kan hævde,

at de misforstår, at de ikke kender deres eget bedste, at de er præget af urimelig mistillid til et behandlingssystem, som ikke kan hjælpe uden også at udføre en vis kontrol. Men »de bureaukratiske og ekspertprægede sandheder har imidlertid altid den svaghed, at de er abstrakte. Det er sandheder fra mennesker eller systemer, der ikke selv er berørt af det, de beskriver«. Med andre ord må en formålstjenlig hjælp som fundament have et dybtgående kendskab til de fattiges oplevelseserfaringer, og dette kendskab mener forfatterne ikke i tilstrækkelig grad at finde inden for rækkerne af lovgivere og administratorer.

Med et sådant udgangspunkt opnår bogen en kolossal indre styrke. Nærmest bidsk snerrende påvises det side efter side, at den nationale helligdom – det fintmaskede sociale sikkerhedsnet – ikke tåler at blive set kritisk efter i sømmene og ville være bedre tjent med lidt mindre selvros for slet ikke at tale om noget mere indleven i de forhold, der ligger til grund for fattigdommen. Forfatterne nærmer sig her snært den ideelle fordring, og meget hjælper det jo ikke, at fattigdomsbegrebet er defineret så bredt, eller rettere at det skifter under vejs. Fra i begyndelsen at være knyttet til hovedsagelig den økonomiske armod sluttes der i bogens 2. halvdel under gennemgangen af 60'ernes såkaldte velfærdssamfund af med en mere immateriel form for fattigdom: forbrugerismens endeløse jagt på stadig flere statussymboler, familielivets opløsning og den dermed forbundne udstødelse af de »uproduktive«, børnene, de gamle og de sociale tabere. Under alle forhold har viljen til at hjælpe med penge været i stigen, mens den sociale forståelse så langt fra har haft en tilsvarende vækst. Tydeligvis mener forfatterne, at et andet samfundssystem ville have kunnet rette op på dette misforhold, og ikke overraskende rettes anklagen mod de politiske bestyrere af det kapitalistiske system,

d.v.s. socialdemokratiet. Dommen for lappeskræderi falder omgående og er forståelig ud fra den bevidst valgte ensidighed. På den anden side havner forfatterne derved flere gange i oplagte urimeligheder, hvor især socialreformens fader, K. K. Steincke, fradømmes kjole og krave. Om det store reformlovskompleks hedder det f.eks. (s. 82): »Reformen var således ligesom forgængeren i 1892 og efterkommeren i 1976, udsprunget mere af ordenssans end af de store visioner og bankende hjerter hos den flok af administratorer og politikere, der under Steinckes ledelse stod for ændringen. Det var en anselig administrativ præstation, men det, der kendetegnede reformen, var hverken fattigdommens afskaffelse eller den fattige mands ligeberettigelse med bedsteborgeren – snarere tværtimod – idet forsikringsprincippet blev væsentligt udvidet, ud fra en betragtning om, at folk burde opføre sig lige så fornuftigt som pæne socialdemokrater, og altså forsikre sig mod uforudsete og forudsigelige tildragelser. I modsat fald måtte de lade sig nøje med kommune- eller fattighjælp, der stort set ikke var bedre end den eksisterende ordning, og som i lighed med denne fratog folk stemmeretten. De formastelige, der drak mere end godt var, kunne indsættes i tvangsarbejdsanstalt i op til halvandet år. Socialreformens fader har i forskellige sammenhænge luftet sin dybe foragt for disse anløbne personer, som kun kommunisterne ville tage i forsvar«. Det er en barsk mundfuld, der synes udsprunget dels af iveren efter myteaflivning og dels af den tilsyneladende totale mangel på accept af, hvad der i en given tid og med en given politisk konstellation kan lade sig gennemføre. Lidt ærgerligt er det i denne sammenhæng, at omtalen af socialreformens udøvelse ifølge litteraturlisten er baseret på håndbogen »Socialreformen med noter (1934)«. I forordet hertil gøres der udtrykkeligt opmærksom på, at noterne er af foreløbig karakter,

idet publikationen var udarbejdet, før reformen trådte i kraft, nemlig i sommeren 1933. 1938-udgaven havde opsamlet erfaringsmaterialet og ville have været en mere loyal kilde.

I det hele taget kan der gang på gang rejses tvivl om fremstillingens loyalitet over for lovgrundlag og udøvelsespraksis, ligesom stikprøvevis kontrol af kildeanvendelsen afslører en noget lemfældig omgang med stoffet. Det havde i øvrigt været klædeligt med kildehenvisninger. Generelt giver disse forhold imidlertid anledning til at stille det spørgsmål, om ikke en lidt mindre lidenskabelig udtryksform havde givet større bonus. Som det er nu, er bogen vanskelig at diskutere med, fordi de fremsførte meninger er næsten for rigtige. Indædtheden er enorm, manglen på humor endsige selvhøjtidelighed er af tilsvarende dimensioner. Det ovenfor fremdragne citat er i så henseende et anvendeligt eksempel, og det er ikke specielt ondskabsfuldt udvalgt. For guderne skal vide, at bogen vrimler med beretninger om sociale tilstande, det ikke burde være muligt at trække frem.

Som sagt er enøjetheden bogens styrke, og når man tager emnet i betragtning, er denne normalt lidet smigrende etikette at få hæftet på sig absolut til at bære. Ikke mindst i en tid, hvor trangen til at sætte spørgsmålstejn ved nødvendigheden af at hjælpe så meget er ved at være lovlig stærkt udbredt. Også og ikke mindst ud fra dette perspektiv må man håbe på, at bogen får en stor læserskare; synd for denne er det, at der ikke kunne blive råd til et stikordsregister.

Hans Sode-Madsen

Jytte Bonnier: Jeg gik mig over tid og sted. Erindringer. (Gyldendal, 1979). 232 s.

Jytte Bonnier (tidligere med efternavnene Kåstrup Olsen og Seidenfaden) har nået